

Finansal Gelişmenin Turizm Gelirleri Üzerine Etkisi: Kırılğan Beşli Ülkeleri İçin Panel Veri Analizi

Tuğba Konuk¹

Özet

Dünya genelinde turizm sektörünün makro ekonomi açısından itici bir güç olduğu söylenebilmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde turizm sektöründeki bu itici gücün ekonomik büyüme ve kalkınma üzerine etkisi olduğu dahası turizm gelirlerindeki bir artışın ülkelerin ekonomik büyümeleri üzerinde önemli bir artış yarattığı belirtilebilmektedir. Ekonomide bu kadar güçlü bir yere sahip olan turizm sektörünün de etkilendiği çok sayıda ekonomik gösterge bulunmaktadır. Bu göstergelerden biri de hiç kuşkusuz ülkelerin sahip olduğu finansal gelişmişlik düzeyidir. Ülkelerde finansal gelişme arttığı zaman turizm odaklı yatırımlar artacağı ve dolayısıyla turizm odaklı finansal sektörler desteklenerek turizm gelirlerinde artış sağlanacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda ülke ekonomileri için bu denli önem arz eden turizm sektörünün diğer göstergelerle etkileşiminin araştırılması büyük önem arz etmektedir.

Bu çalışmanın amacı 1995-2020 yılları verileri ele alınarak Kırılğan Beşli ülkelerinde finansal gelişmenin turizm gelirleri üzerine etkisini araştırmaktır. Bu doğrultuda Panel Regresyon Analizi yapılmıştır. Elde edilen bulgulara göre finansal gelişmenin turizm gelirleri üzerine etkisi pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Başka bir ifadeyle finansal gelişmede meydana gelen artışlar turizm gelirlerini olumlu etkilemektedir.

1. Giriş

Gelir sağlama açısından ele alındığında Turizm sektörü önde gelen sektörler arasında yer almaktadır. Küresel anlamda turizm ekonomi açısından önemli bir birleşendir. Dünya genelinde Turizm faaliyetleri gelir sağlama, ödemeler bilançosu açıklarını azaltması, istihdam yaratması ve ekonomik

1 Dr., Bağımsız Araştırmacı, Orcid:0000-0002-7381-4131, e-mail: yilmaz-tuba@outlook.com

büyüme yi artırması açısından ekonomilere önemli katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla turizm sektörü Dünya genelinde hızlı bir şekilde gelişmektedir.

Yapılan araştırmalarda turizm faaliyetleriyle birçok ekonomik gösterge arasında karşılıklı ilişki olduğu görülmektedir. Özellikle son yıllarda turizm gelirleri ve finansal gelişme arasındaki ilişki araştırılmaya başlanmıştır. Finansal gelişmenin turizm gelirleri üzerine etkisinin üzerinde durulmaya başlanmıştır. Ülkelerin içerisinde buldukları finansal durum ve sahip olunan finansal gelişmişlik düzeyinin turizm sektörü üzerinde olumlu etki yaratacağı düşünülmektedir.

Finansal gelişme turizm talebini olumlu etkilemektedir. Artan finansal kaynaklar daha yüksek turizm faaliyetleri ortaya çıkarabilmektedir (Kazi vd., 2024). Finansal gelişmenin turizm gelirleri üzerindeki etkisi önem arz etmektedir. Şöyle ki finansal kaynaklara erişimin artması ile daha fazla ziyaretçiyi çekebilecek altyapı yatırımları kolaylaşabilmektedir. Güçlü finansal sistemlere sahip ülkeler hava alanları ve oteller gibi büyük ölçekli projeleri finanse etme konusunda daha iyi bir konuma sahiptir ve bu projeler turizm sektörünün büyümesine katkıda bulunabilir (Atamtürk, 2007). Burada finansal sistemin istikrarlı olması sonucunda hem ekonomik büyümede artış hem de turizm gelir akışları ve genişlemesi sonucu turizm gelirlerinde artış yaşanabilmektedir.

Bu çalışmanın amacı finansal gelişmenin turizm gelirleri üzerine etkisini araştırmaktır. Bu bağlamda Kırılğan Beşli olarak isimlendirilen Hindistan, Brezilya, Endonezya, Türkiye ve Güney Afrika ülkeleri ele alınmıştır. 1995-2020 yıllık verileri ile panel veri analizi uygulanmıştır. Alan yazında turizm gelirleri ile ekonomik büyüme ve finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştıran birçok çalışma bulunmaktadır. Fakat finansal gelişmenin turizm gelirleri üzerine etkisini araştıran çalışmalar sınırlı kalmaktadır. Bu çalışmanın özgün bir çalışma olarak literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Beş bölümden oluşan çalışmada ilk olarak giriş kısmında kavramsal olarak açıklamalar yapılmıştır. İkinci bölümde literatür taramasına yer verilecek üçüncü bölümde kullanılan ekonometrik model ve veri seti açıklanacak, dördüncü bölümde ampirik bulgulara yer alacak beşinci bölümde ise sonuca yer verilecektir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Finansal gelişme ve turizm ile ilgili çalışmalar genellikle finansal gelişmenin ve turizmin ekonomik büyüme üzerine etkisini araştırmışlardır. Finansal gelişmenin Turizm üzerine etkisini inceleyen çalışmaların gerek teorik gerek

ampirik olarak sınırlı olduğu düşünülmektedir. Bu etkiyi ele alan çalışmalar şu şekildedir:

Başarır ve Çakar (2015), Türkiye, Fransa, İspanya, İtalya ve Yunanistan için gerçekleştirdikleri çalışmalarında 1995-2010 dönemini ele almışlardır. Çalışmada turizm, finansal gelişme, enerji tüketimi ve karbon emisyonu değişkenleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre kısa dönemde finansal gelişme ve turizm arasında çift yönlü nedensellik olduğu görülmüştür.

Katircioğlu vd. (2017), çalışmada 1960-2015 yıllık verileri kullanılarak Türkiye için analiz gerçekleştirilmiştir. ARDL sınır testi ile yapılan analizler sonucunda turizm ve finansal gelişme arasında uzun vadeli bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

Ohlan (2017), çalışmasında 1960-2014 yılları verilerini kullanmıştır. Hindistan için turizm, finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemek için Eşbütünleşme testi ve Granger Nedensellik testi uygulamıştır. Analiz sonuçlarına göre değişkenler arasında eşbütünleşme olduğu sonucuna varılmıştır. İlave olarak nedensellik testi sonucuna göre turizm den ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Özcan ve Ilgaz (2018) tarafından yapılan çalışmada finansal gelişmenin turizm gelirleri üzerine etkisi araştırılmıştır. Çalışmada 1995-2014 yılları verilerini kullanmışlardır. Çalışmada Akdeniz Ülkeleri ele alınmıştır. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre Tunus'da turist sayısının finansal gelişmenin nedeni olduğu, Fransa ve Slovenya'da finansal gelişmenin turizm gelirlerinin nedeni olduğu görülmüştür. İlave olarak Arnavutluk ve Fas'ta turizm gelirlerinin finansal gelişmenin nedeni olduğu sonucuna varılırken Arnavutluk'ta turizm harcamalarının finansal gelişmenin nedeni olduğu sonucuna varılmıştır.

Manga ve Ballı (2019), çalışmalarında turizm, ekonomik büyüme, ticari açıklık ve finansal gelişme arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. 1963-2016 döneminin ele alındığı çalışmada Türkiye için ARDL Sınır testi ve Varyans Araştırması analizleri uygulanmıştır. Elde edilen bulgulara göre finansal gelişmişlik düzeyi ekonomik büyüme üzerinde en çok etkili olan değişkendir.

Syeda vd. (2019), çalışmalarında Bangladeş için 1995-2016 yıllarını ele alarak finansal gelişme ve turizm arasındaki ilişkiyi Johansen Eşbütünleşme Analizi ve Granger Nedensellik analizi yöntemleriyle araştırmışlardır. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre turizm gelirleri ve finansal gelişmenin ekonomik büyüme üzerine olumlu etki yarattığı görülmektedir. Granger

nedensellik analizi sonucuna göre kısa dönemde ekonomik büyümeden turizm gelirlerine doğru nedensellik olduğu görülmüştür.

AYAYDIN vd. (2019), 1963-2015 yıllık verilerinin ele alındığı çalışmada Türkiye için Turizm, finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisi incelenmiştir. Eşbütünleşme ve Nedensellik analizi yapılan çalışmada turizm gelirleri, finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasında eşbütünleşme ilişkisi olduğu sonucuna varılmıştır. Turizm gelirleri ve finansal gelişmenin ekonomik büyümeyi pozitif etkilediği sonucuna varılmıştır. Ayrıca finansal gelişmeden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna varılmıştır.

ÖNDER ve AĞIR (2021), çalışmalarında 1995-2019 yılları verilerini ele alarak Yükselen Piyasa ekonomileri için panel nedensellik analizi gerçekleştirerek turizm ve finansal gelişme ilişkisini araştırmışlardır. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre Filipinler, Güney Afrika ve Pakistan'da finansal gelişmeden turizm gelirlerine doğru Nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna varılmıştır. İlaveten Pakistan ve Filipinler'de turizm gelirlerinden finansal gelişmeye doğru nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna varılmıştır.

USAMA vd. (2021), 1995-2017 yılları verilerini kullanarak en çok turist çeken 20 ülke için yaptıkları araştırmada finansal gelişmenin turizm gelişimini olumlu yönde etkilediğini ortaya koymuşlardır.

AL KABIR ve BARI (2023), Seçili Güney Asya ülkeleri için 1995-2019 yılları verilerini kullandıkları çalışmalarında LM Bootstrap ve Durbin-Hausman Eşbütünleşme testine ilaveten Nedensellik analizi gerçekleştirmişlerdir. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre finansal gelişmenin turizm sektörünü geliştirdiği görülmüştür. İlaveten turizm ve finansal gelişme arasında çift yönlü nedensellik olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo 1: Literatür Taraması Özeti

Yazarlar	Dönem	Ülke	Sonuç
Başarır ve Çakır (2015)	1995-2010	Türkiye, Fransa, İspanya, İtalya, Yunanistan	Finansal Gelişme ve Turizm arasında çift yönlü nedensellik
Katircioğlu vd. (2017)	1960-2015	Türkiye	Turizm ve finansal gelişme arasında uzun vadeli bir ilişki
Ohlan(2017)	1960-2014	Hindistan	Turizm, Finansal Gelişme ve Ekonomik büyüme arasında Eşbütünleşme, Turizmden ekonomik Büyümeğe doğru Nedensellik
Özcan ve Ilgaz (2018)	1995-2014	Akdeniz Ülkeleri	Turizm gelirleri, Finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasında Eşbütünleşme, finansal gelişmeden ekonomik büyümeğe doğru Nedensellik
Manga ve Ballı (2019)	1963-2016	Türkiye	Değişkenler arasında Eşbütünleşme
Syeda vd. (2019)	1995-2016	Bangladeş	Turizm gelirleri ve finansal gelişmenin ekonomik büyüme üzerine olumlu etkisi, ekonomik büyümeden turizme doğru nedensellik
Ayaydın (2019)	1963-2015	Türkiye	Turizm Gelirleri ve Finansal Gelişme ekonomik büyümeğe pozitif etkilemekte, finansal gelişmeden ekonomik büyümeğe nedensellik
Önder ve Ağır (2012)	1995-2019	Yükselen Piyasa Ekonomileri	Bazı ülkelerde finansal gelişmeden turizme doğru bazılarında turizmden finansal gelişmeye nedensellik
Usama vd. (2021)	1995-2017	En çok turist çeken 20 ülke	Finansal gelişmenin turizmi olumlu etkilemesi
Al Kabir ve Bari (2023)	1995-2019	Seçili Güney Asya Ülkeleri	Finansal gelişme ve Turizm arasında çift yönlü nedensellik

3. Ekonometrik Model ve Veri Seti

Bu çalışmada finansal gelişmenin turizm gelirleri üzerine etkisini analiz edebilmek için 1995-2020 yılları verileri ele alınmıştır. Analize dâhil edilen ülke grubu Kırılğan Beşli olarak isimlendirilen Hindistan, Brezilya, Endonezya, Türkiye ve Güney Afrika ülkeleridir. Çalışmada Panel Veri Regresyon Analizi kullanılmıştır. Modelde kullanılan bağımlı değişken ve bağımsız değişkenlerin logaritması alınmıştır. Verilere Dünya Bankası (World Development Indicators)'ndan ulaşılmıştır. Analizde kullanılan veriler ve kaynaklarına Tablo 2.'de yer verilmiştir. Ayrıca tablo 3.'de analize dahil edilen ülke grubu gösterilmektedir.

Tablo 2: Değişkenlerin Tanımlanması

Değişkenler	Açıklama	Veri Yıl Aralığı ve Kaynağı
LT	Logaritmik Uluslar arası Turizm ve Seyahat Gelirleri	Dünya Bankası, WDI, 1995-2020
LPA	Logaritmik Para Arzı	Dünya Bankası, WDI, 1995-2020
LKR	Logaritmik Özel Sektöre Sağlanan Yurtiçi Kredi	Dünya Bankası, WDI, 1995-2020

Tablo 3: Analizde yer alan Kırılğan Beşli Ülkeleri

1	Hindistan
2	Brezilya
3	Endonezya
4	Türkiye
5	Güney Afrika

Logaritmik dönüşümleri yapılan denklem aşağıda 1 nolu eşitlikte gösterilmektedir:

$$LLT_i = \beta_0 + \beta_1 LPA_i + \beta_2 LKR_i + v_i \quad (1)$$

Çalışmada kullanılan modelde Kırılğan Beşli ülkeleri ele alınmıştır. Bu modelde yer alan “i”, birim boyutunu, “t” zaman boyutunu göstermektedir.

i=(1...5) ve (t= 1995...2020)

LT: Uluslar arası Turizm ve Seyahat gelirlerinin Logaritması.

LPA: Para Arzının Logaritması.

LKR: Özel Sektöre Sağlanan Yurtiçi Kredilerin Logaritmasıdır.

4. Ampirik Bulgular

Panel veri modellerinde klasik modelin geçerli olup olmadığı başka bir ifadeyle modelde birim ve/veya zaman etkisinin bulunup bulunmadığı bazı testler aracılığıyla analiz edilerek ortaya konulabilmektedir. F Testi ve Breush Pagan LM Testi bu testlerdendir. Bu çalışmada LM ve F testinden yararlanarak analizler gerçekleştirilmiştir. Bu testler serilerin birimlere göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemektedir. Şayet seriler birimlere göre

farklılık göstermiyorsa klasik modelin geçerli olduğu kabul edilmektedir. F testinin temel ve alternatif hipotezi ise şu şekildedir (Yerdelen Tatoğlu, 2020).

H_0 : Birim ve/veya zaman etkiler sıfıra eşittir.

H_1 : Birim ve/veya zaman etkiler sıfırdan farklıdır.

Panel veri regresyon analizlerinde klasik model mi geçerli tesadüfi etkiler modeli mi belirleyebilmek için Breusch- Pagan LM testi kullanılabilir.

H_0 : Birim ve/veya zaman etkinin varyansı sıfıra eşittir.

H_1 : Birim ve/veya zaman etkinin varyansı sıfırdan farklıdır.

Şeklinde kurulmaktadır. Yani H_0 temel hipotezinde “birim ve/veya zaman etki yoktur” da denilebilmektedir. H_0 temel hipotezinin red edilmesi sonucunda oluşturulan modelde birim ve /veya zaman etkilerinin olduğuna karar verilmektedir. LM ve F testi sonucunda eğer modelde birim ve/veya zaman etkilerinin olduğu tespit edilirse bu etkilerin sabit (Fixed) etki mi ya da Tesadüfî (Rassal) etki mi olduğunun belirlenmesi gerekmektedir. Modelde sabit etkiler ve tesadüfi etkiler tutarlı ise burada etkinlik açısından hangisinin daha etkin olduğunu gösteren analiz Hausman Testidir ve hipotez şu şekilde kurulmaktadır:

H_0 : Açıklayıcı değişkenler ile hata terimi arasında korelasyon yoktur.

H_1 : Açıklayıcı değişkenler ile hata terimi korelasyonludur (Yerdelen Tatoğlu, 2020).

Finansal gelişmenin turizm gelirleri üzerine etkisi modeli için klasik model, sabit etkiler modeli ya da tesadüfi etkiler modelinin arasından en uygun modelin hangisi olduğuna karar verebilmek için sonuçlar aşağıda Tablo 4.’de özetlenmiştir.

Tablo 4: Panel Veri Regresyon Analizi Tahminci Testleri

	İstatistik Değerleri	Olasılık (Prob)Değerleri
F Testi	61.42*	0.000
LM Testi	389.48*	0.000
Hausman Testi	0.01*	0.9971

Not: %5 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir.

Tablo 4.’de F, LM. ve Hausman test sonuçlarına yer verilmektedir. Tablo 4.’e göre F testinin bulgularına göre olasılık (prob) değeri 0.05’den küçük yani $p=0.000 < 0.005$ olduğu için H_0 temel hipotezi reddedilerek birim ve/

veya zaman etkinin varlığı kabul edilmiştir. Başka bir ifadeyle %5 anlamlılık seviyesinde Finansal gelişme göstergelerinin Turizm gelirleri üzerine etkisi modelinde birim ve /veya zaman etkinin varlığının anlamlı olduğu sonucuna varılmıştır. Kısaca bu analiz sonucunda Klasik model olan Havuzlanmış EKK modelinin bu model için geçerli olmadığı belirtilebilir.

Finansal gelişmenin Turizm gelirleri üzerine etkisinin incelendiği modelde Bresuch –Pagan LM (1980) testi analiz sonuçları incelendiğinde χ^2 test istatistiğinin 389.48 olduğu görülmektedir. Ayrıca Prob(olasılık) değerinin 0,05'ten küçük yani $p=0.000 < 0.05$ olduğu için H_0 temel hipotezi reddedilmektedir. Bu durumda % 5 anlamlılık seviyesinde birim ve /veya zaman etkinin varlığı anlamlı olduğu görülmektedir. Böylece LM testi analizi sonucuna göre klasik modelin geçerli olmadığı belirtilebilmektedir.

F testi ve Breusch- Pagan LM testi analiz bulgularına göre oluşturulan modelde havuzlanmış EKK yönteminin geçerli olmadığı görülmektedir. F, LM testi bulgularında birim ve/veya zaman etkinin tespiti sonucunda, etkinin sabit etki mi ya da rassal (tesadüfi) etkimi olduğunu analiz etmek için Hausman Testi kullanılmıştır. Tablo 4.'de açıklandığı gibi prob(olasılık) değeri % 5 anlamlılık düzeyinden büyük ($p=0.99 > 0.05$) olduğu görülmektedir. Dolayısıyla H_0 temel hipotezi reddedilmemektedir. Finansal Gelişmenin Turizm Gelirleri Üzerine Etkisi modeli için uygun analiz yönteminin tesadüfi(rassal) etkiler modeli olduğu görülmektedir.

Finansal Gelişmenin Turizm Gelirleri üzerine etkisi modelinde Tesadüfi (rassal) etki regresyon analizi yapılması gerektiğine karar verilmiş ve Heteroskedasite, Otokorelasyon, Birimler arası korelasyon problemlerinin var olup olmadığını sınamak için varsayım testleri yapılmıştır. Tesadüfi etkiler modelinde heteroskedasitenin varlığını sınamak için Levene (1960), Brown ve Forstye (1974) analizleri yapılmıştır. Bu analizlerin sonuçlarına Tablo 5.'de yer verilmektedir.

Tablo 5: Heteroskedasite Test Sonuçları

	χ^2	Prob. Değeri
W0	4.2204*	0.003
W50	3.0923*	0.018
W10	4.0753*	0,003

* Not: %5 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir.

Tablo 5. tesadüfi etkiler modelinde heteroskedasite test sonuçlarına yer verilmiştir. Heteroskedasite sonucuna göre prob (olasılık) değerleri 0.05'ten küçük ($p=0.003 < 0.05$) olduğu için H_0 “heteroskedasite yoktur” şeklinde kurulan temel hipotez reddedilmiş ve birimlere göre heteroskedasite probleminin olduğu tespit edilmiştir.

Tesadüfi etkiler modelinin etkinliğinde Otokorelasyon probleminin olup olmadığı Durbin Watson Testi ve Baltagi-Wu (1999) En İyi Değişmez LBI Testi ile belirlenmeye çalışılmıştır. Tablo 6.'da sonuçlara yer verilmektedir.

Tablo 6.: Otokorelasyon Test Sonuçları

ModifiedBhargavavd.Durbin Watson	0.5101
Baltagi -Wu LBI	0.7205

Tablo 6'da Tesadüfi etkiler modelinde Otokorelasyon test sonuçlarına yer verilmiştir. Tablo 6'da gösterilen her iki test içinde elde edilen kritik değerlerin 2'nin altında olduğu görülmektedir ve H_0 “Otokorelasyon yoktur” şeklinde kurulan sıfır hipotezi reddedilmiştir. Bu yüzden tesadüfi etkiler modelinde otokorelasyon probleminin olduğu görülmektedir.

Pesaran ve Friedman testleri Birimler arası korelasyonun varlığını sınamak için kullanılmıştır. Tesadüfi etkiler modelinde birimler arası korelasyon bulguları Tablo 7'de gösterilmektedir.

Tablo 7: Birimler Arası Korelasyon Test Sonuçları

	χ^2	Prob. Değeri
PesaranTesti	8.402*	0.0000
Friedman Testi	69.985*	0.0000

Not: %5 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir

Tablo 7'de Modele ait birimler arası korelasyon test sonuçları yer almaktadır. Tabloya göre her iki test içinde bakıldığında 0.05 anlamlılık düzeyinde $p=0.000 < 0.05$ olduğun için H_0 “birimler arası korelasyon yoktur” şeklinde kurulan temel hipotezin reddedildiği görülmektedir. Dolayısıyla tesadüfi etkiler modelinde birimler arası korelasyonun varlığının olduğu sonucu yapılan Pesaran ve Friedman Testleri ile elde edilmiştir.

Finansal gelişmenin Turizm Gelirleri Üzerine Etkisini araştırdığımız modelimizde heteroskedasite, birimler arası korelasyon ve Otokorelasyon

problemi bulunmaktadır. Dolayısıyla yapılan tahminler tutarlılığını ve etkinliğini kaybetmektedir. Finansal Gelişmenin Turizm Gelirleri Üzerine Etkisinin Driscoll – Kraay dirençli tahminci ile tahmin edilmesi gerekmektedir. Driscoll-Kraay tahminci sonuçlarına Tablo 8’de yer verilmektedir.

Tablo 8: .Driscoll- Kraay Dirençli Tahminci Sonuçları

	Katsayı	DriscollKraaySt	t	P> t
LPA	1.4084	0.5226	2.69	0,012
LKR	0.4225	0.2414	1.75	0.092
Sabit	6.7200	0.8050	8.35	0,000
Prob(Olasılık)	0,000			

Not: %5 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir

Tablo 8.’de yer alan Driscoll- Kraay dirençli tahminci sonuçlarına göre KIRILGAN BEŞLİ (HİNDİSTAN, BREZİLYA, ENDONEZYA, TÜRKİYE, GÜNEY AFRİKA) ülkeleri için 1995-2020 yılları arası verileri kullanılarak elde edilen Finansal Gelişmenin Turizm gelirleri Üzerine Etkisi modeli için LPA ve LKR değişkenleri istatistiksel olarak anlamlıdır. ($P>|t|$ değeri 0.000)

Driscoll-Kraay dirençli tahminci sonuçlarından elde edilen bulgularda Finansal Gelişme değişkenlerinden LPA değişkeninde ortaya çıkan % 1’lik bir artışın LT değişkeninde %1.4084 oranında artış meydana getirdiği görülmektedir. İlâveten %10 anlamlılık düzeyinde LKR değişkeninde meydana gelen %1’lik bir artış LT değişkeninde %0.4225 oranında artış meydana getirmektedir.

Yapılan dirençli tahminci sonucunda Finansal Gelişmenin Turizm Gelirleri üzerinde %5 anlamlılık seviyesinde etkisi istatistiksel olarak anlamlı pozitif olarak bulunmuştur. Çalışmadan elde edilen bulguların literatürde yer alan Başarır ve Çakır(2015), Katırcıoğlu vd. (2017), Önder ve Ağır(2021) ve Usama vd. (2021)’in çalışmalarıyla uyumlu olduğu görülmektedir.

5. Sonuç

Finansal gelişme, çeşitli mekanizmalar aracılığıyla turizm gelirlerini etkileyebilmektedir. Bankalar ve ödeme sistemleri dâhil olmak üzere sağlam finansal alt yapıya sahip olunması turistlerin işlemlerini sorunsuz bir şekilde yapabilmelerini kolaylaştırarak harcama kapasitelerini artırabilmekte böylelikle turizm gelirleri artabilmektedir.

Finansal hizmet ve araçların genişletilmesi, kaynakların daha verimli kullanılması finansal derinleşme olarak tanımlanabilir. Finansal derinleşme sayesinde turizm ile ilgili yatırımlar için kredi kullanılabilirliğinde artış sağlanabilir. Ayrıca ödeme sistemleri geliştirilebilir ve turistik işlemler kolaylaşabilir bu sayede de turizm gelirlerinde artış sağlanabilmektedir (Das ve Rishi, 2010; Cai ve Gu, 2010). Krediyeye erişimin kolaylaşması sayesinde oteller tatil köyleri gibi turizm altyapısını geliştirecek kolaylaştıracak ve turizm sektöründeki küçük ve orta ölçekli işletmelerin gelişimini sağlayacak alanlara yatırım yapılarak ekonomik kalkınmaya destek verilebilmektedir (Mayabi, 2013). Turizm büyümesinin kritik birleşenlerinden bir tanesi de alt yapı yatırımlarıdır. Finansal gelişme hava alanları, limanlar ve ulaşım ağları gibi altyapıya yatırımları kolaylaştırabilmektedir. Böylece finansal gelişme ile turizm gelirlerinde artış sağlanarak ve ekonomik kalkınma desteklenebilmektedir (Serven ve Calderon, 2004).

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları turizm geliştirme projelerinin finansmanında önemli bir rol oynayabilmektedir. Şöyle ki finansal kalkınma istikrarlı ve cazip bir yatırım ortamı sağlayarak daha fazla doğrudan yabancı sermaye yatırımı çekebilmektedir (Alam vd., 2015). Finansal gelişmenin sağlanması ile turizmde pazarlama ve tanıtım yatırımlarında artış sağlanabilmektedir (Madasu, 2013). Sürdürülebilir turizm, çevresel, sosyal ve kültürel etkileri en aza indirebilmektedir. Finansal gelişme, sürdürülebilir turizm uygulamalarına yatırımı kolaylaştırabilmektedir. Böylece ekoturizmin ve sorumlu seyahatin büyümesi yoluyla turizm gelirlerinin artması sağlanabilir (Farajiad vd., 2010).

Bu çalışmanın amacı finansal gelişmenin turizm gelirleri üzerine etkisini ortaya koymaktır. Çalışmada Kırılgan Beşli olarak isimlendirilen (Hindistan, Brezilya, Endonezya, Türkiye, Güney Afrika) ülkeleri ele alınmıştır. 1995-2020 yılları verileri kullanılarak finansal gelişmenin turizm gelirleri üzerine etkisinin araştırılması için Panel Veri Analizi gerçekleştirilmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre finansal gelişmenin turizm gelirleri üzerine etkisi pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Başka bir ifadeyle finansal gelişmede meydana gelen bir artış turizm gelirlerini de artırmaktadır. Finansal gelişme değişkeni olarak kullanılan LPA ve LKR değişkenlerinde meydana gelen %1'lik bir artışın turizm gelirlerini sırasıyla %1.4084 ve %0.4225 oranında artırmaktadır.

Elde edilen bulgular sonucunda finansal gelişmenin turizm gelirleri üzerine etkisinin olumlu olduğu ifade edilebilmektedir. Burada üzerinde durulması gereken konu finansal gelişmenin artırılmasına yönelik politikaların uygulanması sonucunda turizm gelirlerinde de artış sağlanabileceğinden bu

alanlara yatırımların yönlendirilmesi önem arz etmektedir. Finansal gelişme için eğitim programları düzenlenerek finansal okuryazarlığın artırılması sağlanabilir. Dijital bankacılık sistemlerini geliştirmek için fintech yatırımları artırılabilir. Yatırımcıları ve girişimcileri desteklemek adına vergi teşvikleri sağlanabilir. Finans sektöründe şeffaflık ve güven artırıcı düzenlemeler sağlanarak finansal gelişmenin artmasına katkı sağlanabilir. Ayrıca finansal altyapıyı güçlendirebilmek için uluslararası kuruluşlarla işbirlikleri yapılabilir. Böylelikle finansal gelişmenin sağlanabilmesi ile turizm gelirlerindeki artış sağlanabilir.

Kaynaklar

- Aftab, Alam., Omair, Mujahid, Malik., Manzoor, Ahmed., Kamisan, Gaadar. (2015). Empirical Analysis of Tourism as a Tool to Increase Foreign Direct Investment in Developing Country: Evidence from Malaysia. *Mediterranean journal of social sciences*, 6(4):201-201. doi: 10.5901/MJSS.2015.V6N4S3P201
- Atamtürk, B. (2014). Gelişmekte Olan Ülkelerde Ve Türkiye’de Finansal Serbestleşmenin İç Tasarruflar Üzerine Etkisi. *Marmara Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(2).
- Ayaydın, H., Baltacı, N., Pala, F., Barut, A. (2019). Türkiye’de Turizm, Finansal Gelişme Ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki. *Global Journal of Economics and Business Studies*, 8(15), 69-84.
- Başarı, Çağatay ve Yasin Nuri Çakır (2015), Causal Interactions Between CO2 Emissions, Financial Development, Energy and Tourism, *Asian Economic and Financial Review*, 5(11), 1227-1238.
- Burak, Atamtürk. (2007). Gelişmekte olan ülkelerde ve Türkiye’de finansal serbestleşmenin iç tasarruflar üzerine etkisi. 23(2) doi: 10.14780/IIBD.14384
- Farajirad, A.A.R., Aghajani, Somayeh. (2010). The relationship between tourism and environment. 1(1):37-48.
- Henry, K., Mayabi. (2013). Effect of Access to Credit on Growth of Small and Micro Enterprises in Kenya: Case of Boutiques in the Nairobi Central Business District.
- Katırcıoğlu, S., Katırcıoğlu, S. ve Altınay, M. (2017). Interactions between tourism and financial sector development: Evidence from Turkey. *The Service Industries Journal*, 38(9-10), 519-542.
- Kazi, Mezbah, Uddin, Ahamad., Noushin, Farjana, Huda, Chowdhury. (2024). Tourism and financial development: evidence from nonlinear ARDL approach. *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events*, 1-21. doi: 10.1080/19407963.2024.2377149
- Luis, Servén., Cesar, Calderon. (2004). The Effects of Infrastructure Development on Growth and income. *Research Papers in Economics*.
- Manga, M. ve Ballı, E. (2019). Turizm, Ekonomik Büyüme, Ticari Açıklık ve Finansal Gelişme Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 56(647), 9-22.
- Ohlan, R. (2017). The relationship between tourism, financial development and economic growth in India. *Future Business Journal*, 3(1), 9-22.
- Önder ve Ağır (2021). Yükselen Piyasa Ekonomilerinde Turizm ve Finansal Gelişme İlişkisi, Ed. Selman Bayrakçı, Zekeriye Yetiş, Selim Güleç. NEU Yayınları-Konya.

- Özcan ve Ilgaz (2018), Turizm ve Finansal gelişme İlişkisi: Akdeniz Ülkeleri Örneği, 5th International Congresson Political, Economic and Social Studies (ICPESS), 26-29 Ocetber Niğde-Turkey.
- Pardhasaradhi, Madasu. (2013). Social media marketing and promotion of tourism. *Management Insight*, 9(1).
- Ram, Upendra, Das., Meenakshi, Rishi. (2010). Are Trade Openness and Financial Development Complementary. *Social Science Research Network*, doi: 10.2139/SSRN.2431656
- Syeda, Sumaiya, Habib., Md., Shahanawaz, Sharif., Mohammad, Amzad, Hos-sain. (2019). 2. Nexus between Economic Growth, Tourism Revenue and Financial Development in Bangladesh: A Time Series Analysis. *Business and Economic Research*, doi: 10.5296/BER.V9I3.15068
- Tatoğlu, Y.F., (2020). Panel veri ekonometrisi, Beta Yayını.
- Usama, Al-mulali., Sakiru, Adebola, Solarin., Hassan, F., Gholipour. (2021). Relationship between financial development and inbound tourism: A revisit. *Journal of Public Affairs*, 21(3) doi: 10.1002/PA.2233
- World Data Bank 2024. <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=World-Development-Indicators>, (05.11.2024).